

RACHOWAĆ (78) *vb impf*

Wszystkie samogłoski jasne.

inf rachować (13). ◇ *praes 1 sg* rachuję (6). ◇ *2 sg* rachujesz (1). ◇ *3 sg* rachuje (10). ◇ *3 pl* rachują (7). ◇ *praet 1 sg m -m* rachowałam (1). ◇ *3 sg m* rachował (1). ◇ *1 pl m pers* rachowaliśmy (1). ◇ *3 pl m pers* rachowali (3). ◇ *fut 2 sg m* będziesz rachował (2). ◇ *3 pl m pers* będą rachować (1). ◇ *con 2 sg m* byś rachowała (1). ◇ *impers praet* rachowano (1). ◇ *part praes act* rachując (30).

Sł stp brak, Cn notuje, Linde XVII – XVIII w.

1. *Liczyć, obliczać, zliczać, wyliczać; computare Mącz, Calep, Cn; calculare, calculum imponere a. ponere, numerare Mącz, Cn; subducere calculum a. rationem Calep, Cn; dinumerare Mącz; ad calculos reducere, rationem deputare a. putare, subducere summam a. numerum Cn (57):* Calculum imponere, Liczman włożyć/ rachować. *Mącz* 311a, 31c, 216d; *Subducere rationem vel calculum –* Rachuję. *Calep* [1016]a, 229b; [*dobry ziemianin*] z Bogiem wiernie: we ćci z Krolem: á łzczerze z ludźmi żywie. [...] v czelądzi nie łędziem. nie walczy: więc zgryźle nie ráchuie *GostGospPon* 169; *Ołobny* to páchołek: nie lada paniątko [!]: *Przełotrowawfzy wfyztko, przegrawfzy, przepiwfzy; Dopiro* chce bydz rządznym: dopiro ráchuie, *Dopiro* kretę pfuie *CiekPotr* 34; *KlonFlis* H2v.

rachować co (8): [syn widział] iż ociec wfyztko coś ráchuie/ A pilnie wednie w nocy reyeftrá łpifuie/ A ktemu iż przy łobie iákąś łzkátułkę miał *HistLan* B4v; (*nagł*) *Dydińfcy. (-) [...] Y dobrzy gołpodarze* nie trzebá tám *Dworki/ Vmieią* tám niektorzy ráchowác gomołki. *PaprPan* R2v, Aa4v; *ActReg* 129; *Obciążenia* trudnego w *Wyprawie* nie trzebá łię obawiác [...] / *gdyż łami łzacunek ten czynić łobie* będą/ á ktemu *pożytkow* tych nie będą ráchowác wedłuk trudnego y *pracowitego zábiegánia [...]/* ále wedłuk łácnego y *połpolitego obyczáiu* *prowentow* *GrabPospR* L4v. *Cf rachować co komu.*

rachować co komu [w tym: sobie (1)] (3): bo im wiefłza *Robotá/* *muśi* iá téz drożey płácić. [...] *Ráchowáli* tho więc łobie *dobrzy Robotnicy* w óny lática *kiedy* było tanie: *Iełli zárobił* ieden zá *Tydzień* *grofzy* *Trzydzieści:* tedy iuz to *nazywáli* nie złą *robotą.* *Strum* E2; *Hetman Kurcyc* [...] *rachował* mi *zawiedzenie* *swoie* *z tym* *opowiedzeniem,* *niebedzieli* *przeciwko* *niemu* *podpomożenie* *ActReg* 96; *GrabPospR* L3v.

rachować czym (1): Calculus, *Wárczabny Kamień.* *Też/* *Lyczmany* *którémi* *ráchuią.* *Mącz* 31b.

W połączeniu z określeniem ilości [ile kogo] (1): *wfzytkich* *Bogow* *Pogánłkich* [...] *Hefiodus* *Poetá* *kłádzie* *być* *w* *liczbie* *trzydzieści* *tyśięcy/* *Tertulianus* *też* *Doctor* *S. łamy* *ch* *Iowifzow* *trzy* *łtá* *ráchuie.* *StryjKron* 145.

Zwrot: »rachować na palcach« [szyk zmienny] (2): *Dinumerat* *digitis.* *Liczy/* *ráchuye* *ná* *pálcách.* *Mącz* 253c, 333a.

Przen [co] (1): *Iák* *łłoneczney* *świátłości/* *Oko* *łię* *przypátrowác* *Nie* *może:* *ták* *kwewkości* *Ludzkie/* *prozno* *gotowác* *Myśl/* *máią* *łłowá* [*tj. próžno* *słowa* *majq*]/ *twe* *chwały* *ráchowác.* *GrabowSet* O.

a. *O czasie (7):* *Potym* *gdy* *Zamomiłław* *Lefkowic* *Práwnuk* *Piáłftow* *vmárl/* *iáko* *Długofz* *ráchuie* *Roku* *od* *Chriřtufá* 964. *w* *Gnieznie* *go* *Pogánłkim* *obyczáiem* *pochowano* *StryjKron* 150.

rachować co (4): *Mącz* 263a; *To* *tu* *włáfnie* *Prorok* *o* *Ařtrologách* *mowi.* *Bo* *oni* *biegi* *mieśięcow* *ráchuiąc/* *przyłzłe* *przygody* *ludzkie* *wieđzić* *chcą* *SkarKaz* 518b, 518b. *Cf* *Zwrot.*

rachować od kogo [= *zaczynając od kogo*] (2): *Mącz* 470a; Mieczysław Syn Ięponarodzony dobrowolnie od wżyftkich łtanow Monarchą Polłkim piątymnałtym od Lechá ráchuiąc/ wybrány. *StryjKron* 150.

rachować od czego [= *według czego*] (1): per olympiades numerabant Graeci annos suos, Grekowie látá fwe od tych iftych piący á piący lát. Olympiadas ráchowáli *Mącz* 263a.

Zwrot: »rachować godziny« = *niecierpliwie oczekiwać* (1): (*nagł*) Do Anny. (-) WCzora czekáiąc ná twé obietnice/ Y zábywáiąc nieiáko telknice/ Nápiłálemci [...] Ten rym niegłádki [...]. Bom wftáwicznie ráchował godziny/ A łzukał twego miełzkánia przyczyny. *KochFr* 74.

b. Przeliczać (o stosunku wartości walut) [co] (28):

rachować za ile (2): Ieden kupił 27. lp. wełny/ każdy lp. po 34 gq białych. Wiele wczyni zło. po 30. gq. polłkich. gdy 33.gq. pol. za 37. gq. białych rachuią. *KłosAlg* G3, Hv.

rachować po ile (26): slachetny Pán Markus Iaczkowłki kupyel dom w kołczertzinye ot Lucasa Sketki [...] za 90 m. liczbi prułki kaszdą m. Rachuyąc po 20g *ZapKościer* 1583/41v; Ian skiba dal natę wlokyę 50 m. Liczbi prułky Kałzdą m. rachuyancz po 20 g. *ZapKościer* 1584/48v; a tak pán woczyęch, dal bratu swemu Całprowy 70 slotych polłkych: Kałdy sloty rachuyancz po 30 g. *ZapKościer* 1585/55v; y prołięli v vrzędu nałego łoltłkie⁸⁰ aze(m)bym ym dopułczyeli v xziegy nałe mieiskie wpisacz łzume piędzi ktorich tho piędzi łzummy poziczel opatrzny pyotr pęć iako sto zlotich polskich po 30 grołi rachuyacz o patrznému bartosęwy kropidlu *ZapKościer* 1589/87, 1582/34, 45v, 1583/37, 38 [2 r.], 39v (26).

c. Przewidywać, planować ilość [ile czego na kogo] (1) : Duodena describit in singulos homines iugera, Ná káždego człowieká rachuye dwánałcie łtay álbo yutrzin. *Mącz* 375a.

2. Wliczać, uwzględniać przy liczeniu; imputare *Mącz*, *Cn* (7) : Imputare, rachować álbo włózić co ná kogo. *Mącz* 333b.

rachować co (4): Circa actiones publicas rachowalismy tez priuatas, kozdy swoje iako amici inter se ieden drugiemu niedostatki swoje powiadał. *ActReg* 96; odiachał Ciekłinski ze dwiema Reiestry, z obudwu skarbow [*polskiego i litewskiego*] nierachowali wprawdzie Grodna y Brzescia ale nie kładł tez wrachunku wychowania stołu iednopienieżne rozchody Przytych Reiestrzech vkazał *ActReg* 129; Iełli *extra regnum* przychodzi Munimentá łzukác, tedy tyle dwoie, to iest, ná trzećie Roki wżyczáią czáfu, łwięta w to *spatium* ráchuiąc. *SarnStat* 1286. Cf *Ze zdaniem dopełnieniowym*.

rachować w co (3): *SarnStat* 1286; Y mánelle ná rękę namniey nie záwádzá/ Y pierłćienie ná páłcách gdy ie ktorey dádzá. Bo to wżytko piędzde y w połak ráchuią/ A wżytko to młódzieńcy bárzo dobrze czuią. *ZbylPrzyg* B4. Cf *rachować ile czego w co*.

rachować ile czego w co (1): Uncialis altitudo, Ná wielkim páłcu wżwyłz álbo w głęł dwánałcie wielkich páłców w yednę łtopę ráchuyą. *Mącz* 502b.

Ze zdaniem dopełnieniowym (1): A tego nie ráchuielz cół w kárty y w kołtki Przegrał: cół rozdał łzkortom. *CiekPotr* 32.

3. Brać pod uwagę, uwzględniać; rozważać, rozpatrywać; rationem subducere *Mącz*, *Modrz*, *Cn*; *computare, rationem colligere* *Mącz* (14) : nye obawyáją łie tego theż ćwyerdzić/ żeby lepyey było ná rzemyęłło dáć łyná/ niż ná náuki. Około czego mogliłby łie wđdam nye fráłowác/ gdy łie w tym

potykáya/ y nye pomálu mylą. Bo to nye ták yeft yáko oni łobie ráchuyą/ áby łtych przyczyn á dowodow prołtych myáło to thák być. *GliczKsiqz* G7v; *Colligere rationes*, Ráchowác. *Mqcz* 187c; *Computo*, Ráchuyę/ vważam/ a rozmyślam nieco. *Mqcz* 333a, 86c, 97a [2 r.].

rachować co (4): *Mqcz* 333b; człowiek od trućizny iádowitey vlecżony [powinien] [...] óstrożniey żyć/ żeby z nowu tymże iádem zaráżony nie był [...]. Tákże też rzecz tę [tj. skażenie grzechem] małz v łiebie z podobieństwá tego ráchowác y onę mądrze á rołtropnie szácowác [...] y lekárłtwo tobie od Bogá ná twą zaráżę podáne Iezufá Chriřtułá [...] wdzięcznie przyiác *CzechRozm* 206. Cf *Ze zdaniem dopełnieniowym*.

Ze zdaniem dopełnieniowym [w tym z zapowiednikiem: to (2); zawsze zaimek pytajny] (3): A iefli też ten náłog [pijaństwo] kto w łobie przełomi/ Máło ielżcze nie gorłzy niż ten co był w toni. Bo ten w nocy ráchuie co ma iutro czynić/ A iáko mu s pożytkiem ma káždy czás wynidż. *RejZwierc* 252v; *ModrzBaz* 35v; Iákoś łie w niey [córce] kocháł/ tego nie ráchuię/ Bo w niey to twe kochánie/ y ia w łercu czuię. *WisznTr* 3.

Zwrot: »rachować (sam) z sobą« = *rationari, rationem secum putare* *Mqcz* [szyk zmienny] (4): *Deputare, Szácowác/ mniemác/ poczitác/ ráchowác s łobą. Mqcz* 333b, 333a, b, 347c.

Szeregi: »rachować i szacować« (1): *CzechRozm* 206 cf *rachować co*.

»rachować i uważać« (1): *Sed nemo dabit frustra egomet mecum has rationes deputo, Ale nikt nie nádda/ poprużnu [!] ya s łobą ty rzeczy ráchuyę/ y vważam. Mqcz* 333b.

Formacje współrdzenne: *rachować się, dorachować się, narachować, obrachować, obrachować się, odrachować, porachować, porachować się, przyrachować, rozrachować, wyrachować, wyrachować się, zrachować, zrachować się; porachowawać, porachowawać się; rachowywać.*

Synonimy: *liczyć, obliczać.*

Cf **RACHOWAN, RACHOWANIE, RACHUJĄCY**